

Fylkesmannen i
Telemark

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Telemark – 2013-2016

Foto: I. M. Lindstrøm

Landbruksavdelinga
19.12.2012

1 Innledning.....	3
2. Rullering av regionalt miljøprogram 2012	3
2.1 Grunnlag.....	3
2.2 Prosess	3
2.3 Evaluering av RMP – viktige elementer	3
2.4 Vannforskriften	4
2.5 Nasjonalt miljøprogram.....	4
3 Telemark – kulturlandskap fra kyst til fjell	5
3.1 Hovedlandskapsregioner	5
3.2 Kulturlandskap av nasjonal verdi	5
4 Miljøutfordringer	6
4.1 Utviklingstrekk i Telemarksjordbruket	6
4.2 Jordvern.....	7
4.3 Forurensing.....	8
4.4 Kulturlandskap	10
5 Mål og strategier.....	11
5.1 Mål	11
5.2 Strategier	11
6 Prioritering av tilskuddsordninger.....	13
6.1 Forurensing.....	13
6.2 Kulturlandskap	13
7 Tilskuddsordninger i Regionalt miljøprogram for Telemark.....	14
7.1 Tilskudd til endra jordarbeiding	14
7.2 Tilskudd til vegetasjonssoner mot vassdrag mv.....	15
7.3 Tilskudd til ugrasharving	15
7.4 Tilskudd til drift av prioriterte kulturlandskap	15
7.5 Tilskudd til organisert beitebruk	16
7.6 Tilskudd til seterdrift med mjølkeproduksjon	16
7.8 Tilskudd til vedlikehold av ferdselsårer i jordbruket	17
7.9 Skjøtsel av biologiske verdier	17
7.10 Tilskudd til dyr på beite i skjærgården.....	17
Budsjett.....	18
8 Informasjon	18
Vedlegg.....	19
Tabelloversikt - Meny av ordninger i regionalt miljøprogram	26

1 Innledning

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Telemark setter fokus på og virkemidler inn i tiltak av stor verdi for miljø- og samfunnsinteresser. Virkemidlene retter seg i første rekke inn mot tiltak og areal som i en driftsøkonomisk sammenheng ikke er lønnsomme, men har andre viktige verdier.

Programmet vil ha som hovedmål å holde ved like, fremheve og synliggjøre viktige og karakteristiske elementer i jordbruket og jordbruksdriften. Programmet vil være med på å gjøre dette økonomisk mulig for gårdbrukeren. I et utvidet perspektiv vil dette ha positiv virkning på lokalmiljøet og for øvrig næringsliv i fylket.

2. Rullering av regionalt miljøprogram 2012

2.1 Grunnlag

1. Regionalt miljøprogram for Telemark 2005 – 2008 og 2009 - 2012
2. Jordbruksoppgjøret 2011, evaluering
3. Evaluering av regionale miljøprogram, rapport nr. 9/2008 fra SLF
4. Nasjonalt miljøprogram, 31.10.2012
5. Vannforskriften

2.2 Prosess

Fylkesmannen har arbeidet med rullering av regionalt miljøprogram høsten 2012. Rulleringen har vært tatt opp i *kontaktutvalget for landbruket* som er Fylkesmannens rådgivende organ for saker vedrørende landbruk i Telemark. Utvalget består av representanter for organisasjonene i landbruket, KS, Innovasjon og administrasjonen i Telemark Fylkeskommune.

Videre har representanter fra miljøvernavdelingen og fylkeskommunen v/kulturminneforvaltningen deltatt i det arbeid som har foregått.

Med grunnlag i de tilbakemeldinger som er gitt i prosessen og fra kontaktutvalget og kommunal landbruksforvaltning, er det utarbeidet et forslag til RMP for Telemark.

2.3 Evaluering av RMP – viktige elementer

Det store bildet fra evalueringen er etter SLFs vurdering at RMP representerer en miljøsatsing som har virket etter hensikten og som er et godt supplement til øvrige landbrukspolitiske virkemidler. RMP har bidratt til gjennomføring av miljøtiltak som neppe ellers ville ha blitt realisert. Samtidig har et desentralisert forvaltningsregime med mange nye ordninger medført økte forvaltningskostnader, særlig i oppstartsfasen, men oppgavene er i hovedsak løst ved omprioritering innenfor gjeldende personal- og økonomiressurser i forvaltningen.

Langsiktighet og forutsigbarhet er viktige hensyn som bør ligge til grunn for videreutvikling av miljøvirkemidlene i landbruket. Miljøutfordringene er slik av natur at de krever vedvarende innsats i et langsiktig perspektiv. Stabile, forutsigbare rammebetingelser er også viktig for næringsutøverne.

Ut fra vurderingene foran ser SLF det som ønskelig å rykke framover i to hovedretninger;

1. strømlinjeforme generelle ordninger med forholdsvis bredt virkeområde og hvor miljøutfordringene er relativt like fra fylke til fylke
2. ytterligere spisse ordninger som sikrer aktivitet og tiltak i prioriterte områder både knyttet til forurensing og kulturlandskap

2.4 Vannforskriften

Det legges ved et notat som omtaler vannforskriften. I Telemark er Børsesjø-vassdraget i Skien/Porsgrunn og Tokke/Vinje vassdraget i planperiode 1 (2009 – 2015) i vannregion Vest-Viken. Vi må regne med at de tiltaksplaner som blir utarbeidet i samband med vannforskriften, vil gripe inn i jordarbeidingsmetoder og kantsoneproblematikk langs Børsesjø-vassdraget og husdyrgjødselbruk i tilknytning til Tokke/Vinje-vassdraget. Evt. kan andre forhold i tiltaksplanene påvirke landbruksdrifta i disse områdene. Alle øvrige vassdrag i fylket ligger inne i planperiode 2 (2015 – 2021).

Nisser og Fyresvatn med nedslagsfelt tilhører Nidelva vannområde og vannregion Agder.

Vannforskriften vil gjøre at det kreves en løpende oppfølging av tiltak og virkemidler.

2.5 Nasjonalt miljøprogram

I jordbruksoppgjøret 2003 ble det bestemt å innføre et nasjonalt miljøprogram fra 2004 og regionale miljøprogram i hvert enkelt fylke fra 2005. I jordbruksoppgjøret 2008 ble det bestemt å videreføre de regionale miljøprogrammene etter de opprinnelige hovedlinjer og med forbedringspunkter som kom fram i evalueringen 2007-2008. Forbedringspunktene knytter seg først og fremst til tiltak for økt målretting av programmene gjennom spissing av ordninger og utmålskriterier og harmonisering av ordninger på tvers av fylkene. Ved landbruksoppgjøret i 2012 ble det bestemt at det nasjonale miljøprogrammet skulle oppdateres og nye føringer for rulleringen skulle innarbeides.

Hovedmålet for **Nasjonalt miljøprogram** er å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap, og å sikre at et bredt utvalg av landskapstyper, særlig verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjottes, samt bidra til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer.

Nasjonalt miljøprogram skal gi en overordnet forståelse for hvordan en legger til rette miljøarbeidet i jordbruket. Hensikten med programmet er å kommunisere sentrale mål, sikre at forvaltningen av jordbruket miljøvirkemidler skjer på en helhetlig måte og legge rammer for de regionale virkemidlene tilpasset miljøutfordringene i ulike deler av landet.

Tilskuddsordningene som etableres i de regionale miljøprogrammene skal møte de prioriterte miljøutfordringene og forvaltes på samme måte som tidligere. For å harmonisere ordningene nasjonalt er det nå utarbeidet en meny å velge mellom. Hver ordning skal søkes plassert inn under ett av miljøtemaene angitt nedenfor:

- Kulturlandskap
- Biologisk mangfold
- Kulturmiljøer og kulturminner
- Tilgjengelighet og friluftsverdier
- Avrenning til vassdrag og kyst
- Plantevernmidler

Menyen har videre en underdeling med kategoriene aktivitetssområder, tiltak, utmålingsenhet, subenhet og tiltaksklasse. Fylkesmannen skal bruke RMP-arbeidet som en arena for å styrke/utvikle kommunens rolle som landbrukspolitisk aktør og forvaltningsmyndighet. Dette skal gjøres ved å bidra til at RMP følger opp med tilskudd til drift og vedlikehold der kommunen har innvilget tilskudd til investeringer. RMP for neste planperiode skal medvirke til å utarbeide retningslinjer for fordelingen av SMIL-midler til kommunene.

De ordningene som etableres i RMP skal baseres på følgende hovedpunkter:

- Ordningene skal være begrenset til foretak som mottar produksjonstilskudd.
- Alle ordningene skal innrettes ut fra at hvert foretak er berettiget tilskudd når de oppfyller de kriteriene som blir definert i ordningen. Det skal ikke være noen prioriteringsvurdering ved søknadsbehandlingen.
- Det skal være en årlig søknad basert på faste data.
- I forkant av søknadsfristen fastsettes foreløpige satser som estimeres på grunnlag av erfaringer fra tidligere år. Endelige satser beregnes ut fra disponibel ramme og søknadsmassen i fylket. Satsene kan dermed variere fra år til år.
- Økonomisk ramme gis av gjennom jordbruksforhandlingene hvert år. For Telemark er rammen for 2012 11,6 mill. kr.

3 Telemark – kulturlandskap fra kyst til fjell

3.1 Hovedlandskapsregioner

Telemark er et fylke med stort landskapsmessig spenn. Det finner vi også igjen i de varierte i kulturlandskapene. Skog og landskap har delt landet inn i totalt 43 hovedlandskapsregioner. Ser vi bort fra fjellområder som ikke har jordbruksarealer, finner vi 5 av disse regionene i Telemark.

Landskaps- region nr.	Navn
----------------------------------	-------------

1	Skagerrakkysten
4	Lavlandsdalførene i Telemark, Buskerud og Vestfold
5	Skog- og heibygdene på Sørlandet
7	Østlandets skogtrakter
12	Dal- og fjellbygdene i Agder og Telemark

Oversikt over landskapsregionene, se vedlagte kart.

3.2 Kulturlandskap av nasjonal verdi

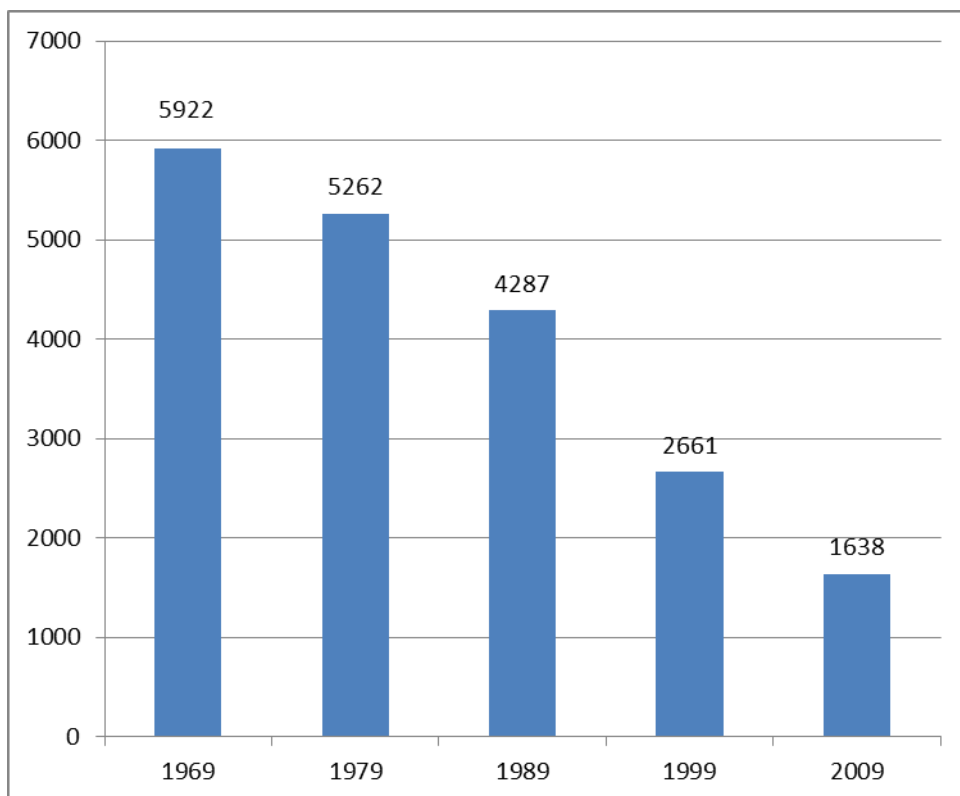
I tillegg til Jomfruland og Stråholmen som ble valgt ut til 1 av foreløpig 22 nasjonalt utvalgte kulturlandskap, er det i fylket registrert i overkant av 20 områder med nasjonalt viktige kulturlandskap i DN sin Naturbase.

4 Miljøutfordringer

4.1 Utviklingstrekk i Telemarksjordbruket

Utviklingen går mot stadig færre driftsenheter i landbruket. I 1995 var det 2430 bruk som søkte om produksjonstilskudd i jordbruket, i 2003 var det 1911 bruk, i 2008 1586. Går vi lenger tilbake, viser tallene at tallet på driftsenheter har gått kraftig ned (tall fra jordbrukstelling – ikke direkte sammenlignbart med antall søkere om produksjonstilskudd).

Antall driftsenheter, tall fra jordbrukstellingene

Jordbruksareal

I 1969 var det 286 000 daa jordbruksareal i drift (jordbrukstelling). I 1995 var det 259 000 daa i drift. I 2012 var det 244 000 daa i drift (søkn. prod.tilskudd).

1969	286 000	
1979	274000	
1995	259 000	Herav grovfôrareal 129 000
2003	254 000	Herav grovfôrareal 151 000
2008	254 000	Herav grovfôrareal 165 000
2012	244 000	Herav grovfôrareal 161 000

Husdyrhold

I 1969 viser jordbrukstellinga at det var 19000 storfe, herav vel 8000 kyr, 20000 sau (over 1 år), og 1200 geiter (over 1 år).

	Alle storfe	Mjølkekyr*	Ammekyr*	Sau	Geit	Hest
1969	19000	8700		20000	1200	1880
1979	13000	4700		21000	1100	766
1995	12000	3650	640	28000	1800	934
2003	12000	2700	1500	30000	1600	1256
2008	12500	2500	1900	27000	1500	1500
2012	11900	2200	2300	25000	1550	1600

* Tall for 1969 og 1979 er fra jordbrukstellingene, tall fra 1995 og seinere fra søknad om produksjonstilskudd.

For 1969 og 1979 er ikke kyr inndelt i mjølkeku og ammeku. Det var svært få ammekyr fram til 1980. Antallet ammekyr fortsetter å stige jevnt, men vi venter en avmatning i veksten neste fireårsperiode.

Det er særlig i 10-året fra 1969 til 1979 at tallet på storfe har gått ned. I 1969 var det 2370 driftsenheter med mjølkeku, og i 1979 895 enheter. Dette viser tydelig struktur-rasjonaliseringen i mjølkeproduksjonen på 70-tallet. Nedgangen de siste årene har også vært stor. I 2008 var det 176 aktive bruk med mjølkeproduksjon (ku), mens det ved inngangen til 2012 var 115. Sau er redusert en del fra toppen i 2003, ellers holder dyretallet seg ganske stabilt.

De siste åra har jordbruksarealet vært relativt stabilt. 54 % av jorda drives som leiejord (kilde: SSB – 2010). Kortsiktige, muntlige leieavtaler er vanlig og skaper usikkerhet og kan føre til lite rasjonell drift. Det investeres nødvendig i kulturarbeid når man ikke eier eller disponerer jorda for lengre tid.

4.2 Jordvern

Sentrale myndigheter har satt som mål for jordvernpolitikken at nedbygging av dyrka jord ikke skal overstige 6000 daa per år på landsbasis. Selv om Telemark ikke er av de mest utsatte fylkene når det gjelder utbyggingspress, er det viktig at det føres en meget restriktiv jordvernpolitikk. De beste jordbruksarealene grenser som ellers i landet også i vårt fylke opp til byområdene og de større tettstedene hvor arealpresset er størst. I jordvernarbeidet er det riktig også å sette fokus på kulturlandskapsverdiene som normalt ligger i de samme arealene. Sentrumsnære, tilgjengelige kulturlandskap er et viktig miljøgode for befolkningen i byer.

Viktige strategier i jordvernet vil være:

- Jordvernet og kulturlandskapsverdiene må fram i tidlig planfase og særlig når kommuneplanens arealdel skal rulleres. Det må settes klare, langsiktige grenser mellom tettsted og landbruksområdene. Kommunenes egen

landbruksforvaltning vil sammen med fylkesmannen spille en sentral rolle for å lykkes med dette, men landbruksorganisasjonene bør også bidra.

- Peke på alternative løsninger når jordbruksområder foreslås omdisponert. Vise til jordlovens (§9) adgang til å be om at alternative løsninger blir utredet.
- Utarbeide og bruke kommunevis landbruksplaner som inkluderer en arealklassifisering, og vise kjerneområder for landbruk.
- Utvikle pålitelig statistikk for dokumentasjon av status og utvikling over tid når det gjelder omdisponeringer av dyrka og dyrkbar jord og endring av kulturlandskap.

4.3 Forurensing

Hovedutfordringer

Ensidig korndrift og økt intensivering fører til stor avrenning av jord og næringsstoffer til vassdragene. Avrenning og erosjon i åpenåker representerer de største miljøutfordringene når det gjelder forurensing fra landbruket. Avrenningsproblemene omfatter både avrenning av næringsstoffer og avrenning av jord.

Forurensing fra bruk av sprøytemidler er et område vi også må rette oppmerksomheten mot. Fokus på riktig gjødsling både mht. mengde og tidspunkt, er viktig. Miljøplan trinn 1 er et viktig ledd i denne sammenheng.

Graving i bekkeløp og ustabile bekkekanter er et problem mange steder.

Når det gjelder avrenning fra punktkilder, er det tidligere gjort mye for å rydde opp. Men fortsatt må vi ha fokus på dette. Hydrotekniske anlegg som ikke fungerer tilfredsstillende, kan også gi konsentrert erosjon.

Avrenning fra utekveer og foringsplasser for husdyr vil også måtte vies oppmerksomhet. De krav som stilles til slike områder, må tydelig kommuniseres til gårdbrukere som driver denne formen for husdyrhold. I tillegg til storfe, må det helt klart også settes fokus på hestehold.

Når det gjelder tiltak for å hindre erosjon og avrenning fra åpenåker, vises det til rapport fra Bioforsk. Det mest effektive tiltaket mot avrenning fra åpenåker, er åker i stubb. Dette tiltaket reduserer avrenningen med opp til 85 %. Høstharving gir en reduksjon på 50 %. Grasdekke vil, til sammenligning, redusere avrenningen med 97 % i forhold til beregnet erosjon ved høstpløying.

Bioforsk konkluderer med følgende:

- Høyere sats for stubbåker enn for lett høstharving
- Bør registrere erosjonsklasse, selv om tilskuddsklassene er slått sammen
- Standardisering av erosjonskartlegging (Skog og landskap)
- Forbedring av erosjonskartlegging
 - Differensiering etter klimaforhold
 - Mindre erosjon på morene enn på sedimentær jord
- Sterkere differensiering mellom vassdrag
- Kombinasjoner av tiltak - tiltakspakker som til sammen gir ønsket miljøeffekt
- Forskrifter i tillegg til tilskudd

Status for kornarealene i Telemark

Hovedtyngden av kornarealene i Telemark, ligger på marine avsetninger. Disse områdene er generelt mer erosjonsutsatt enn moreneavsetninger. Det vil derfor være riktig og viktig å sette inn tiltak i disse områdene.

I RMP for Telemark 2009-2012, har tilskuddsordningen endra jordarbeiding vært avgrensa til kommuner som i hovedsak har areal under marin grense.

Utvikling av stubbåkerarealet

I 2004 var det 91 000 daa korn i Telemark. 60 % av dette lå i stubb om vinteren (54 000 daa). Ordningen med endra jordarbeiding omfatta alle kommuner i fylket.

Fra 2005, med innføring av RMP, ble ordningen med endra jordarbeiding begrenset til kommunene Porsgrunn, Skien, Notodden, Siljan, Bamble, Nome, Bø og Sauherad (RMP-kommuner).

Areal tall i daa	2004	2007	2011
Kornareal - Telemark	91 000	82 000	75 000
Kornareal RMP-kommuner	85 800	77 400	73 000
Åker i stubb - Telemark	54 000		
Åker i stubb - RMP-kom	51 000	48 100	48 750
% åker i stubb – RMP-kom	60	62	67

Kornareal i stubb – totaltall og prosentvis fordeling

RMP-kommuner:	Åker i stubb		
	2004	2007	2011
Erosjonsklasse 1, daa	2 213	3 862	3 213
Andel av kornareal kl 1, %	4,3	8,0	6,6
Erosjonsklasse 2, daa	24 663	24 000	26 504
Andel av kornareal kl 2, %	48,4	49,9	54,4
Erosjonsklasse 3 + 4, daa	24 186	20 280	19 033
Andel av kornareal kl 3+4, %	47,4	42,2	39,0

Andelen åker i stubb i erosjonsklasse 1 har hatt en økning, samtidig som andelen i erosjonsklasse 3 + 4, har gått merkbart ned.

Årsaken til denne utviklingen, vet vi ikke sikkert. Kornarealet har hatt en nedgang på om lag 10 % i denne perioden, og det er mulig at nedgangen i kornarealet har vært større på erosjonsutsatte arealer enn på mindre erosjonsutsatte arealer. I den samme perioden har grovforarealet økt.

Fra 2005 ble det ikke lenger skilt mellom erosjonsklasse 3 og 4 (stor – svært stor erosjonsrisiko), begge klasser fikk likt tilskudd. Begrunnelsen for dette er at en høy tilskuddssats i erosjonsklasse 4 kan stimulere til korndyrking på et areal som det helst bør dyrkes gras på.

Ved innføring av RMP, ble det ikke lenger gitt tilskudd til lett høstharving. I 2004 omfattet dette 2500 daa. Med grunnlag i rapporten fra Bioforsk, finner vi at det er riktig å fortsatt ikke gi tilskudd til lett høstharving. I tillegg ser vi at høstharving til dels utføres med stor og kraftig redskap, slik at dette ikke kan karakteriseres som lett høstharving.

Når det gjelder høstkorn (direktesådd og sådd etter lett høstharving), omfattes dette av RMP. Arealet har økt fra 1000 daa i 2004 til 1500 daa i 2007. Totalareal med høstkorn har vært omtrent uforandret i perioden (5000 daa).

Radkulturer (grønnsaker/poteter)

I 2007 var det om lag 4000 daa med poteter/grønnsaker. En del av dette arealet er erosjonsutsatt, og ligger i nærheten av elv/bekk med stor fare for avrenning. Avrenningsfaren er stor også for arealer som ligger inntil små bekkefar. I nedbørsrike perioder, vil vannføringen øke så mye at det kan oppstå stor skade. Her må det vurderes tiltak for å redusere avrenningsfaren. Et aktuelt tiltak, kan være vegetasjonssoner mot vannveier, og grasdekte striper i dråg/forsenkninger for å bryte opp/ redusere lengden på hellinger. Forskrifter for produksjonstilskudd, inneholder bestemmelser om vegetasjonssoner mot vassdrag med årssikker vassføring. Småbekker/flombekker omfattes altså ikke av denne restriksjonen. På arealer med radkulturer, vil det være nødvendig å vurdere bestemmelser om grassoner langs alle typer vannveier.

En vegetasjonssone mellom vannforekomst og dyrka mark fungerer som et effektivt filter for jordpartikler, næringsstoffer og partikkelbundne plantevernmidler i overflateavrenning fra jordbruksareal, og forsterker bekke- og elvekanter mot utrasing og utgraving.

Bioforsk har som en generell anbefaling, satt at bredden på en vegetasjonssone bør være minimum 5 – 10 m, avhengig av fall og hellingslengde på avrenningsområdet.

Jordpakking – vedlikehold av jordveien

Dårlig vedlikeholdte hydrotekniske anlegg (inkludert ordinære grøftesystem) blir etter hvert vanlig. Ikke alle ser verdien av å opprettholde en god standard på grøftesystemer og andre hydrotekniske anlegg. Spesielt gjelder dette leiejord. Eier har liten interesse av å investere i jordveien, samtidig som leier ofte har kortvarige eller kun årlig leieavtaler. Leier vil da ikke ha muligheter til å investere i grøfting eller lignende, og jordveien forfaller. Dårlige eller ikke fungerende hydrotekniske anlegg fører til jordpakking/forsumping. Grøfting er et viktig tiltak i vedlikeholdet av jordveien.

4.4 Kulturlandskap

Telemark hadde for 55 år siden et jordbrukslandskap som var 60 000 daa større enn i dag. Siste 20 år er jordbruksarealet ganske stabilt, men med variasjoner innad i fylket. I underkant av 1000 daa er omdisponert til andre formål siste 6 år. Fjellbygdene har nydyrka 500 daa i samme periode, midtfylket er stabilisert, mens Grenland har en avgang. 10 000 daa har gått ut av aktiv drift siste 4 år. Bak disse tallene skjuler det seg dynamiske endringer gjennom driftsmåter og produksjon. Mange mindre bruk er lagt ned; ravinelandskap, bratte og tungdrevne areal, beite- og slåttemarker gror til. Nydyrking, arrondering og tilpassing til nytt rasjonelt maskineri og nye bruksmåter fører til arealøkning i andre områder.

Økning i grovfôrareal, reduksjon i antall grovføretende dyr og konsentrering av disse sammen med utstrakt jordleie gir grunnlag for store utfordringer for framtida. Særlig er utfordringene til aktiv drift og skjøtsel av jordbruksareal som ligger i grenseområdet for økonomisk drift viktig sammen med kantsoner og overganger til naturlandskapet.

Stor andel leiejord medfører i stor utstrekning maskinell bruk av areala der kulturminne og viktige element i landskapsbildet blir gradvis borte. Driftsbygninger og menneskeskapte innretninger forfaller og blir borte eller fremstår som symbol på forfall.

Endringene og utfordringene for jordbruks- og kulturlandskapet kan bli markante i tida framover. Regionalt miljøprogram må kunne tilpasse seg endringene og i fellesvirkning med andre ordninger settes inn på rett plass for å sikre viktige samfunnsverdier.

5 Mål og strategier

5.1 Mål

Den overordnede målsettingen med miljøprogrammet er å bidra til økt målretting av miljøarbeidet i landbruket og til bedre synliggjøring av landbrukets samlede miljøinnsats.

Mål:

1. Opprettholde og bruke kulturlandskapet som sikrer fylkets egenart, potensiale for matproduksjon og et bredt spekter av miljøverdier.
2. Sikre at et utvalg særpregede kulturlandskapstyper inkludert kulturminner, særlig verdifulle kulturmiljøer og biotoper ivaretas og skjøttes.
3. Redusere miljøbelastningen fra landbruket
4. Sikre legitimiteten til landbruket gjennom økt kompetanse og interesse for verdier i landbrukets kulturlandskap og miljøspørsmål
5. Samvirking mellom SMIL og RMP

5.2 Strategier

- Videreføre tilskuddsordninger som fremmer målet om å ta vare på verdifulle kulturlandskap gjennom skjøtsel og aktiv bruk
 - Videreføre tilskuddsordninger som fremmer kulturlandskap gjennom aktiv landbruksdrift på en kostnadseffektiv og lønnsom måte
 - Stimulere til driftsformer som hindrer gjengroing
 - Stimulere til tilrettelegging for tilgjengelighet i kulturlandskapet
 - Synliggjøre kulturlandskapet i landbruket som eit viktig element i satsing på reiseliv
 - Stimulere til bevaring og skjøtsel av kulturminner og bygninger i landbrukslandskapet
 - Arbeide for kompetanseheving og økt interesse for verdier i landbrukets kulturlandskap
 - Stimulere til beiting på tvers av eiendomsgrenser og beiting med flere husdyrslag
 - Stimulere til økt innmarksbeiting i verdifulle område
- Bidra til redusert miljøbelastning fra landbruket
 - Stimulere til driftsformer som gir redusert miljøbelastning
 - Stimulere til drift som tar hensyn til landskapselementer med stor verdi for allmennheten
 - Arbeide for kompetanseheving og økt interesse for miljøspørsmål

5.3 Kommunale fagmidler

Fylkesmannen har ansvaret for å utvikle samarbeidet med kommunene for best mulig samhandling om virkemiddelbruken i det regionale miljøprogrammet og de kommunale fagmidlene, spesielt SMIL-ordningen. Det er viktig at kommunene i sin areal- og tilskuddsforvaltning stimulerer tiltak i kulturlandskapet som er målrettet i henhold til Nasjonalt miljøprogram og Regionalt miljøprogram så vel som egne mål og prioriteringer.

- I prioriteringsarbeidet både i fylket og kommunene, er det viktig å samarbeide med andre næringer og interessegrupper om felles forståelse av miljøinnsatsen, mål og prioriteringer.

- Det er viktig at kommunene bruker SMIL-midlene på tiltak/investeringer som deretter kan inngå i ordninger under RMP for vedlikehold og skjøtsel.
- RMP signaliserer som utfordring og mål å opprettholde drift på eksisterende jordbruksarealer i fylket. Det vil ikke være i tråd med målsettingen i RMP å gi SMIL-tilskudd til rydding av mer jordbruksareal og/eller beite.
- RMP inneholder en rekke tilskuddsberettigede tema i kulturlandskapet. Det vil derfor være god målrettet bruk av kommunens fagmidler å støtte restaurering av de samme tema (kap. 7.1 – 7.5).
- RMP har som oppdrag og mål å synliggjøre miljøinnsatsen og bidra til tilgjengelighet til og forståelse for jordbrukets kulturlandskap. Kommunens fagmidler skal også innrettes på tiltak som øker tilgjengelighet, aktivitet og opplevelser knyttet til kulturlandskapet.

6 Prioritering av tilskuddsordninger

6.1 Forurensing

Forurensing fra landbruket, er i første rekke knyttet til avrenning fra åkerarealer. Det er særlig viktig å hindre erosjon/avrenning i nedslagsfeltet til Norsjø og Siljan-vassdraget med bakgrunn i at dette er drikkevannskilder for store befolkningsgrupper, og fra Børsesjø/Leirkup på grunn av dette vassdragets dårlige vannkvalitet.

Å hindre erosjon og avrenning fra jordbruksarealer er en svært viktig målsetting. Ordningen med endra jordarbeiding har vist seg effektiv i denne sammenheng. Det er viktig at andelen åker som ikke jordarbeides om høsten, økes. Dette er også et positivt tiltak som fremmer tilgang for skiaktivitet om vinteren.

Når det gjelder grasdekte vannveier og kantsoner mot vassdrag, er dette fortsatt et felt hvor vi ikke er gode nok. Kantsoner mot vassdrag er et område det må settes fokus på. Det må informeres om de regler som gjelder. Men det vil også være behov for å få økt den sonen mot (flomutsatte) vassdrag som ikke blir jordarbeidet ut over minimumskravet i produksjonstilskuddsordningen. I tillegg til å hindre erosjon og forurensing, vil en slik ordning også øke allmennhetens tilgang til vassdragene.

Gjennomføring og oppfølging av miljøtiltak i denne sammenheng vil bli utfordrende. Det kan bli aktuelt med forskrifter som regulerer jordbearbeidingsmetoder i områder som omfattes av tiltaksprogram.

Ugrasharving er et tiltak som har til formål å redusere bruk av plantevernmidler.

6.2 Kulturlandskap

Kulturlandskapet er ikke, og skal heller ikke være statisk. Det har alltid vært et landskap i utvikling. Nytt areal er ryddet og tatt i bruk når behovet har vært der, og arealer har gått ut av bruk når det ikke har vært behov for dette arealet. Med ny teknologi og økonomi sammen med krav om et stadig mer effektivt landbruk, blir endringene i kulturlandskapet store over en kort tidsperiode. Landbrukets kulturlandskap blir ofte tatt som en selvfølge så lenge det blir holdt i hevd, men når gjengroingen gjør seg synlig for alvor, etterlyses det ofte tiltak. Vi ønsker å påvirke denne trenden, slik at kulturlandskap ikke avvikles når dette er områder som anses å ha en samfunnsmessig verdi.

Kulturlandskap formet gjennom landbruksdrift er en del av grunnlaget for bosetting og reiseliv i bygdene, og gjengroing vil forringe opplevelseskvaliteten og bomiljøet.

Landbrukets kulturlandskap gir grunnlag for friluftsliv og opplevelser som er viktig for store deler av befolkningen. Adgang til strandsone mot sjø, vann og vassdrag er ofte begrenset og vanskeliggjort av moderne eller fraværende jordbruksdrift. Fisking og bading i vassdragene, bruk av turveier og turstier til spaserturer, riding osv. gir disse arealene en stor verdi som det er viktig å ta vare på og integrere i landbruksdrifta.

Det er et nasjonalt mål at naturen skal forvaltes slik at arter som finnes naturlig blir sikret i levedyktige bestander, og slik at variasjonen av naturtyper og landskap blir holdt vedlike. Omtrent 30 % av artene som er kategorisert som trua og sårbare arter er knyttet til jordbrukets

kulturlandskap. Nær 50 % av alle karplanter og 60 % av alle sommerfuglarter på Norsk rødliste for arter 2010 finnes i jordbrukets kulturlandskap. Mange av disse artene er truet på grunn av opphør av bruk og gjengroing, eller på grunn av intensivt jordbruksdrift.

Telemarkfe er vår eldste storferase og blir av mange sett på som et nasjonalsymbol og er en viktig del av fylkets kulturhistorie. Ved siste oppdatering av kuregisteret i mars 2012 var det 333 registrerte avlskyr fordelt på 98 besetninger i Norge. Rasen er definert som utryddingstruet. For å ivareta bevaringsverdige husdyrraser, er det ønskelig med en ekstra støtte til telemarkfe.

I vårt regionale miljøprogram vil kulturlandskapstilskudda i størst mulig grad rettes inn slik at vi når målene og de utdypinger som er gitt ovenfor. For arealene vil dette ha som konsekvens at vi ikke bruker RMP midler på de beste og økonomisk drivverdige arealene. Hver kommune vil få kartlagt de prioriterte kulturlandskapene. For kulturminnene vil det gis ekstra oppmerksomhet på tilgjengelighet og opplevelsesverdi.

7 Tilskuddsordninger i Regionalt miljøprogram for Telemark

For å kunne få tilskudd gjennom regionalt miljøprogram, må foretaket fylle vilkårene for produksjonstilskudd i jordbruket, **med unntak for tilskudd til organisert beitebruk**. Videre blir det i regionalt miljøprogram for Telemark, satt som krav at foretaket har miljøplan trinn 1. For enkelte ordninger knyttet til kulturlandskap, er det et krav at det er utarbeidet skjøtselsplan/miljøplan trinn 2.

Vi har i utformingen av ordningene, lagt vekt på at de vil oppfattes som positive og enkle av målgruppa, at de vil bli tatt i bruk og at de skal kunne administreres av en hard presset forvaltning, lokalt og regionalt.

7.1 Tilskudd til endra jordarbeiding

Formål

Redusert avrenning fra åpenåkerarealer.

Vilkår

Det gis tilskudd til arealer som ikke jordarbeides om høsten, og til arealer med høstkorn som er direktesådd eller sådd etter lett høstharving.

Virkeområde

Ordningen med endra jordarbeiding gjelder for kommunene Porsgrunn, Skien, Notodden, Siljan, Bamble, Nome, Bø, Sauherad, Kviteseid. Virkeområdet er utvidet til også å omfatte Kviteseid. Dette med grunnlag i at kommunen har erosjonsutsatte arealer med avrenning til Telemarkskanalen.

Arealet inndeles i 4 erosjonsklasser. Tilskuddssats for stor og svært stor erosjonsrisiko er lik. For øvrig gjelder vilkår og foreløpige satser som for den ordningen som er gjeldende i dag.

7.2 Tilskudd til vegetasjonssoner mot vassdrag mv.

Formål

Redusert avrenning fra åpenåkerarealer.

Tilskudd

Det gis et tilskudd per meter som avsettes som vegetasjonssone mot prioriterte vassdrag i kornområdene. Vassdrag som prioriteres i denne sammenheng, er vassdrag med betydelig forurensningsfare, og/eller vassdrag hvor en vegetasjonssone vil være av allmenn interesse (bedre atkomstmulighetene).

Det gis et tilskudd til grasdekte vannveier i forsenkninger i terrenget (dråg), og til striper tilsådd med gras på tvers av fallet i lang hellinger, med hensikt å bryte opp hellingslengden.

Størrelsen på tilskuddet vil være slik at det gir en rimelig økonomisk kompensasjon for å ta arealet ut av ordinær produksjon. Det kan være en høyere sats for radkulturer.

Vilkår

- Bredden på vegetasjonssonen må være minst 5 meter fra vannkant ved normal vannstand. Ordningen gjelder åpenåker, ikke engarealer.
- Bredden må vurderes i forhold til hellingsforhold og total lengde på åkeren.

7.3 Tilskudd til ugrasharving

Formål

Bidra til å redusere miljøbelastningen som følge av plantevernmidler.

Tilskudd

Det gis et tilskudd pr daa som ugrasharves.

Vilkår

- Det skal ikke brukes ugrasmidler mellom såing og høsting.
- Ugrasharving føres i plantevernjournalen
- Harvingen må foregå på en slik måte og tidspunkt at det har tilfredsstillende effekt på ugraset

7.4 Tilskudd til drift av prioriterte kulturlandskap

Nasjonalt miljøprogram framhever betydningen av å prioritere areal framfor å bruke RMP som et påfyll til det generelle beitetilskuddet gjennom produksjonstilskuddet.

Den nye ordningen er knyttet jordbruksareal på bruk som helt eller delvis er truet av nedlegging som direkte følge av økonomiske, driftstekniske eller andre forhold – og som etter objektive kriterier bør ha fortsatt drift, vedlikehold og skjøtsel.

Vedlagt følger en veileder som forklarer metoden og prioriteringene som ligger til grunn for utvelgelsene av prioriterte kulturlandskap i hver kommune. Med en sats på f. eks. 200 kr/daa vil en kunne gi tilskudd til drøye 20 000 daa totalt i fylket.

Alternativt kan kommuner som allerede har tilskudd til utvalgte kulturlandskap, videreføre sin metode for utvelgelse. Det kan og være aktuelt å bruke andre metoder for utvelgelse der kommunen ønsker det.

Det viktige er å framheve helhet, område, innsyn og særpreg i landbrukets kulturlandskap.

7.5 Tilskudd til organisert beitebruk

Formål

Denne ordninga skal bidra til å:

- opprettholde drift på marginale jordbruksarealer som ikke blir prioritert etter objektive kriterier.
- opprettholde en forsvarlig organisering av utmarksbeite i forhold til beiteperiode, rovdyr mv

Tilskuddsmottaker må være part i en avtale mellom to eller flere som eier areal og/eller driver med grovføretende husdyr. Innmarks- og utmarksbeitet skal drives etter en samlet beiteplan for alle husdyra som eies av medlemmer i beitelaget.

Vi mener det kan være behov for å se på denne ordningen i løpet av kommende periode.

7.6 Tilskudd til seterdrift med mjølkeproduksjon

Formål

Formålet med ordningen er å ivareta og styrke tradisjonell seterdrift. Dette vil både ta vare på tradisjonelle driftsformer og ivareta tradisjonelt seterlandskap.

Vilkår

- Ordningen gjelder tradisjonelle enkeltsetre og fellessetre for geit og ku, med minst 4 ukers mjølkeleveranse fra setra, evt. egen foredling på setra.
- Det settes som vilkår at størstedelen av grovforet opptas på utmarksbeite.

7.7 Tilskudd til skjøtsel av freda og verneverdige kulturminner i kulturlandskapet

Formål

Ordninga skal bidra til skjøtsel av verdifulle kulturminne og kompensere for driftsulemper.

Det kan gis tilskudd til vedlikehold av:

1. Gravhauger/-røyser
2. Rydningsrøyser, steingjerder og isdammer

Tilskudd

Tilskudd gis pr daa til et areal som er nødvendig for at kulturminnet kan presenteres i en god sammenheng i kulturlandskapet.

Vilkår

- Søker skal ha Miljøplan trinn 2 der skjøtsel av kulturminnet eller kulturlandskapselementet er tatt med, etter retningslinjer for tilgjengelighet, vedlikehold og skjøtsel som er beskrevet i informasjonsmateriell fra fylkesmannen .

- Kulturminnet skal ligge innenfor eller i direkte tilknytning til innmark definert i det generelle produksjonstilskuddet.
- Fysiske kulturminner skal være registrert i Askeladden.

7.8 Tilskudd til vedlikehold av ferdselsårer i jordbruket

Formål

Tilskuddet gis for å opprettholde stier for allmennheten i jordbruket

Tilskudd

Det gis tilskudd til skjøtsel av stier og veifar for ikke-motorisert ferdsel som oppfyller en eller flere av følgende kriterier:

1. Stier i landskapsvernområder
2. Historiske veifar
3. Stier etablert med SMIL-midler
4. Adkomst til kulturminner
5. Stier som kanaliserer ferdsel utenom tun og sårbare områder

Vilkår

- Stien skal knyttes opp mot eksisterende sti- eller veinett og være tilgjengelig for allmennheten. Stien skal kunne avmerkes på kart.
- Stien skal være merket, vegetasjon skal holdes nede og søppel må ryddes.
- Det gis kun tilskudd til den delen av stien som går i/gjennom innmark.
- Miljøplan trinn 2

7.9 Skjøtsel av biologiske verdier

Formål

Ivareta det biologiske mangfoldet som er knyttet til spesielle produksjonsmetoder og bevaringsverdige husdyrraser i landbruket.

Tilskudd

Det gis tilskudd til:

1. Areal med artsrik slåttemark eller beitemark som i offentlig register av biologisk mangfold er klassifisert som svært viktig (A-område) eller viktig (B-område)
2. Styvingstre
3. Telemarkfe

Vilkår

Tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser gis pr voksne individ. Det kreves skjøtselsplan/miljøplan trinn 2 (ikke for tilskudd til Telemarksfe).

7.10 Tilskudd til dyr på beite i skjærgården

Formål

Tilskuddet skal kompensere for ulempen ved transport på båt.

Tilskudd

Det gis tilskudd per dyr som beiter på øyer i skjærgården uten fastlandsforbindelse

Vilkår

- Driftsenheten skal ligge på fastlandet eller på en annen øy enn der beiting foregår.
- Beiting minimum 8 uker før 1. oktober eller i samsvar med godkjent beiteplan.
- Antall dyr må være tilpasset arealet. Tråkkskader skal unngås og det skal tilstrebes jevn beiting.
- Tilsyn med dyrene i samsvar med regelverket for dyrehold: Tilsyn på beite i utmark minimum 2 g/uke for storfe og 1 g/uke for småfe og hest. Det skal føres loggbok for tilsynet.
- Beiteområdet skal være inngjerdet eller ha en naturlig avgrensning.
- Det skal foreligge skriftlig avtale ved innleie av beitedyr.
- Miljøplan trinn 2 (flerårig beiteplan og årlig beiterapport).

Budsjett

Fordelingen mellom forurensingstiltak og kulturlandskapstiltak har vært om lag en halvdel på hvert av områdene. I denne omgang legges det ikke opp til noen endring i denne fordelingen.

8 Informasjon

Det er viktig med en god forståelse og aksept av miljøprogrammet slik at det brukes aktivt i egen virksomhet. Primære målgrupper er næringsutøvere i jordbruket, lokal forvaltning og veiledningsapparatet ellers. Fylkesmannens hjemmeside vil være sentral i informasjonssammenheng, men innholdet i miljøprogrammet må også kommuniseres på annen måte. Spesielt nye tilskuddsordninger krever målrettet informasjon.

Aktuelle tiltak er:

- Informasjonsopplegg i forhold til næringsutøvere i landbruket
- Veiledning/kompetanseheving i forhold til kommunene
- Informasjon ovenfor allmennheten for å synliggjøre landbrukets miljøinnsats
- Dokumentasjon av verdier/effekter knyttet til tilskuddsordningene
- Kartfesting og resultatmåling

Vedlegg

VEILEDER FOR PRIORITERING AV VERDIFULLE KULTURLANDSKAP I KOMMUNENE

1 INNLEDNING OG BAKGRUNN

Veileder for prioritering av verdifulle kulturlandskap i kommunene er utarbeidet i forbindelse med revisjon av regionalt miljøprogram (RMP) 2013-2016. Den tar sikte på å forklare modellen som ligger til grunn for å få generert kart med verdifulle kulturlandskap.

Dyrka og dyrkbar jord skal vernes mot nedbygging. Jordloven og Plan- og Bygningsloven skal regulere dette. Kommunene er planansvarlige.

Landbruks- og matmeldinga «*Velkommen til bords*» (Melding St. 9, 2011-2012), gir signal om at all dyrka jord skal holdes i stand, selv om den bare blir høstet uten at avlingen benyttes, og det ønskes bosetning og jordbruksdrift i "hele landet".

Kommunene er underlagt et nasjonalt mål om ikke å omdisponere mer enn 6000 daa dyrka mark årlig. Kommunene har fått et planhjelpemiddel "Kjerneområde Landbruk" som skal kunne brukes for å finne fram til den mest bevaringsverdige jorda. Det gjelder større sammenhengende områder med de mest produktive og lønnsomme arealene sammen med de mer marginale arealene.

I nasjonalt og regionalt miljøprogram er det et overordnet mål å bidra økonomisk til at de verdifulle kulturlandskapa skal kunne vedlikeholdes i et langsiktig perspektiv. Her kan det gis økonomiske bidrag for å sikre vedlikehold av de mer marginale arealene. Fylkesmannen i Telemark har et regionalt miljøprogram (RMP) der det skal gis tilskudd til prioriterte areal i kommunene. Kommunene har sin andel av virkemidlene til dette formålet i SMIL og NMSK-midlene.

Slik oppdragene fra nasjonalt hold er formulert, vil en del av jordbruksarealet i kommunen etter forslag fra landbruksansvarlige og etter samråd med Bondelaget og Bonde- og Småbrukerlaget, få mer økonomisk støtte til fortsatt drift enn andre. En slik todeling har delvis vært prinsipielt avvist av kommunene og resultatet har delvis fått mye kritikk fra bøndene. Hovedårsaken er at alle ønsker å bli behandlet likt, og at behandlingen skal føles rettferdig.

Spørsmål om å imøtekomme disse kravene ved å finne "objektive kriterier" for prioriteringen og utvelgelsen, er tatt opp av kommunene og landbruksorganisasjonene i Telemark. Liknende problemstilling er reist i Aust- og Vest- Agder. I kontakt med Skog og Landskap ble det konkludert med at lokale forhold varierte så mye at en type felles mal ville få for mange variable og bli for komplisert å håndtere.

Etter anmodning fra Seljord kommune, har landbruksdirektøren hos fylkesmannen forfulgt problemstillingen og gjennomført et pilotprosjekt. Målet med prosjektet var å beskrive en metode for verdisetting og forvaltning av kulturlandskap med god balanse mellom faglighet og skjønn. Metoden vil også kunne benyttes i forbindelse med arealvurderinger i plansammenheng.

Resultatet er denne veilederen, utarbeidet av Aud Toril Stensrød, Harald Tveit, Nils Olaf Prestholdt og Yennyfer Sabogal på Fylkesmannens landbruksavdeling sammen med Jørn Ingar Sanda, landbrukssjef i Seljord.

2 UTVELGELSE AV PRIORITERTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET

2.1 DEFINISJON KULTURLANDSKAP

Kulturlandskap er naturlandskap påvirket av menneskelig aktivitet.

Resultatet av den menneskelige aktiviteten må være godt synlig, eller mulig å restaurere tilnærmet det som en ønsker skal være i fokus. Det kan være planter og trær som trives godt med/er avhengig av en viss type skjøtsel, det kan være et bygningsmiljø som forteller en lang historie om livet på gården/i bygda. Det kan være et gravminne, en hulvei eller helleristning som forteller sine historier, det finnes en myriade av variable som hver på sin måte dokumenterer en løsrevet bit av kulturlandskapets egenart. *Når vi da også erkjenner at kulturlandskapet har en dynamikk som påvirkes av aktuell drift, kan vi trygt gå tilbake til definisjonen innledningsvis.*

2.2 METODIKK

Hensikten med metoden er å kunne ha et verktøy som behandler ett valgt sett av kartdata slik at vi får et ”objektivt” resultat, med minst mulig bruk av skjønn. Resultatet skal gjøre det mulig å identifisere en andel av jordbruksarealet som skal kvalifisere til å motta RMP-støtte. Dersom det må brukes direkte skjønn, skal det være etter at det objektive resultatet foreligger, - til korrigering av åpenbare feil eller for å ta inn andre parametere (som ikke kan kartfestes og måles).

Jordbrukets kulturlandskap omfatter her dyrka jord og innmarksbeite. Dyrkbar jord er ikke med i oversikten. Alle jorder eller ”kartfigurer” har ett sett elementer som kan verdsettes og gi grunnlag for en rangering av arealet, alt etter hva vi er ute etter. I forhold til RMP, har vi i dette prosjektet stilt opp enn rekke parametere, vurdert kartgrunnlaget og sett på muligheten for å sammenstille dem i en verdiskala og gjengi dette på kart.

Prosessen iverksettes på kart med de metoder og løsninger som beskrives under. Etter utvelgelse av de aktuelle kriterier, ”bufferoner” og ”verdi” er lagt inn, vil kartet kunne reproduseres gjennom et flytdiagram for et hvilket som helst område, kommune eller region. Kriterier, buffere og verdier *kan* endres i modellen i forhold til hvordan en lokalt verdsetter de ulike landskapselementene.

2.3 JORDBRUKSAREAL, PRODUKSJONSVERDI

Produksjonsverdien for jordbruksarealene sees i sammenheng med dyrkingsgraden. Dette vil gi oss grunnlag for å skille høyproduktive arealer fra dem som har begrensninger og gir mindre økonomisk utbytte. Dokumentasjonen finner vi i arealressurskartet AR 5 fra Skog og Landskap som skiller mellom fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. Ofte har arealer med høy kulturlandskapsverdi lav produksjonsverdi. Vi må bruke store verdisprang for å ”luke vekk” de økonomisk mest drivverdige jordbruksarealene. Arealene med høy produksjonsverdi vedlikeholder seg selv gjennom ordinær, lønnsom drift.

Full dyrka jord	0
Overflatedyrka jord	6
Innmarksbeite	8

2.4 MARKSLAG, BRUKSVERDI

Bruksegenskapene for dyrka jord er vurdert og klassifisert i det økonomiske kartverket. Dette er nå i stor grad digitalisert og vi finner de relevante data i DMK. Gjennom dette systemet får vi tak i egenskaper som hellingsgrad, arrondering, stein i dagen mv. Disse egenskapene fører til at arealet blir tyngre og dyrere å drive. Samtidig er det ofte disse arealene som har vært drevet ekstensivt uten bruk av handelsgjødsel og med håndredskap eller lette maskiner og som dermed har beholdt preget av slåtte/beitemark med et spesielt biologisk mangfold. I tillegg er disse arealene ofte eksponert ved at de utgjør åpne rom i en mosaikk av marktyper, er et godt synlig bakkelandskap, og at de ofte er knyttet til kulturminner; bygninger, veger mv. Verdiene på disse klassene legges til forrige ved sammentreff.

Lettdrevet jord	0
Mindre lettdrevet jord	2
Tungdrevet jord	4

2.5 BIOLOGISK MANGFOLD

Kulturlandskapet i jordbruket har kvaliteter utover produksjonsverdien. Naturmangfoldloven gir regler for bærekraftig bruk og vern av naturen. Det brukes store ressurser på å finne og ta vare på naturtyper og arter som hørte naturlig til i jordbruket for inntil 50-100 år siden, med en jordbruksdrift fri for kunstgjødsel og plantevernmidler. Disse forekomstene skal finnes i Naturbasen og gis stor oppmerksomhet. Områder får verdi 1, uten buffersone. Naturtyper A og B får 100 meter buffersone og verdi 1. Nyregistreringer er ikke ”bokført”. Oppdatering av Naturbasen er viktig.

Nasjonalt viktige kulturlandskap	1
Naturtyper	1

2.6 MIS, RIK BAKKEVEGETASJON

Nært inntil brattlendte jordbruksareal, ofte innmarksbeite og overflatedyrka jord, har skogbruksregistreringene funnet en naturtype som er kalt ”rik bakkevegetasjon”. Sammenhengen mellom biologisk mangfold ovenfor og på jordbruksarealet her, er så godt dokumentert at vi legger 100 meters buffer på alle forekomstene og gir verdi 1.

Rik bakkevegetasjon	1
---------------------	---

2.7 KULTURMINNER OG BYGNINGER

Kulturlandskapet er sterkt preget og definert av de fysiske kulturminnene, bygninger og anlegg. Det er helt avgjørende at landskapet blir forstått og opplevd som en helhet og at vi kan uttrykke verdiene i kulturminnene i tråd med dette. Vi ønsker verna og verneverdige gårdsanlegg og husmannsplasser med 200 meters buffer og 1 i verdi. Samme buffer og verdi for andre kulturminner, som vi har valgt ut (se vedlegg) **NB Ingen akkumulering.**

Bygninger	1
Kulturminner	1

2.8 BRUK AV SMIL-MIDLER

Vi har innhentet opplysninger om hvordan SMIL-midlene er brukt i kommunene siden 2004. Det gjelder hvor, til hvilket formål og hvor mye. Vi får her et godt bilde av de prioriteringer som er gjort tidligere. Det vil kunne være en type ”fasit” som synliggjør hvordan folk i lokalmiljøene selv vurderer sine omgivelser med vekt på jordbrukets kulturlandskap. SMIL-sakene er synlige på kartet som punkter, linjer eller flater. Hver forekomst får en buffer på 100 meter og verdi 1. **NB Ingen akkumulering**

SMIL-sak, alle typer	1
----------------------	---

2.9 FORHOLD TIL FASTBOENDE

Det skal bo folk i hele landet og det skal være lys i alle hus. Vi skal komme fram med bil over alt. Om dette er påstander, visjoner, mål eller fantasier kan diskuteres, men vi når aldri dit. Det er ikke realistisk og økonomisk forsvarlig å prioritere kulturlandskap uavhengig av hvor folk bor og ferdes. Vi har tegnet grenser for ”grender” med basis i temakart med avmerkede bebodde hus. Kulturlandskapet er en lokaliseringsfaktor og skaper/bevarer mer kulturlandskap. Her bruker vi folketall i forhold til størrelse på jordbruksarealet.

Folkerike grender	4
Mindre folkerike grender	2
Små grender	1

2.10 FORHOLD TIL TILREISENDE

Turistbedrifter av ulike slag er ofte plassert i eller med utsikt til vakre omgivelser. Det er oftest fint kulturlandskap inne i bildet. Vi legger inn overnattings- og serveringsbedrifter med en 2 km buffer.

Overnatting/servering	2
Opplevelser/servering	1

2.11 FORHOLD TIL VEGER /TRAFIKKÅRER

Veger og trafikkårer samler folk som flytter seg mellom steder. Disse vil kunne samle mye informasjon om stedene de passerer. Kulturlandskapet er et vesentlig opplevelseselement, - sammen med naturen. Det er en avveining hvilke trafikkårer er viktigst. Det legges en buffer på 1 km til hver side. Kriteriet gis følgende klasseinndeling og verdi. Verdiene akkumuleres ved overlappende buffere.

Veger Europa/riks/fylkes	2
Veger kom./privat/	1
Telemarkskanalen	1

2.12 RESULTAT

Alle arealer har nå fått en sum verdi. Det vil så settes en grenseverdi og figurene fremstilles på kart som viser arealene med prioriterte kulturlandskap. Disse figurene gir grunnlag for

tilskudd. Det er et mål at SMIL-midler i utstrakt grad skal benyttes i disse områdene for støtte opp om RMP-midlene og sikre de eksisterende kvalitetene på best mulig måte.

3 VEGEN VIDERE

Metoden er hittil bare utprøvd i Seljord kommune. Det er ønskelig å prøve ut en kystkommune i nær framtid for å se om resultatet gir like godt sluttresultat som i pilotkommunen. Mindre justeringer kan bli nødvendig i de ulike regionene. Metoden vil så bli gjennomført i alle kommuner i løpet av våren 2013. Kommunene vil måtte bistå noe i arbeidet. Resultatene totalt for alle kommunene i fylket vil så kontrolleres. Fordeling av prioriterte arealer mellom kommunene justeres etter resultatene av metoden, dvs. at grenseverdien vil være ulik fra kommune til kommune.

4 KONKLUSJON

Siden metoden for å kartfeste verdifulle kulturlandskap basert på objektive kriterier er nyutvikla, vil det være behov for noen justeringer etter hvert som verktøyet tas i bruk. Datagrunnlaget forandrer seg også over tid, slik at oppdateringer av kartene vil være nødvendig. Frekvensen for dette er ennå ikke vurdert.

Kartleggingsmetoden kan også benyttes i andre sammenhenger, som f.eks. plan- og arealsaker. Da vil det være nødvendig i tillegg å vurdere andre forhold og verdigrunnlag. Dette kan være samfunnsnytte, folkehelse, universell utforming, barn og tilgjengelighet, rekreasjon/friluftsliv osv.

Vi har stor tro på metoden og gleder oss til å ta det i bruk!

Skien, 30.11.12

Tabelloversikt - Meny av ordninger i regionalt miljøprogram

Miljøtema	Aktivitetssområder	Tiltak	Utmålingsenhet	Subenhet	Tiltaksklasse	Kommentarer
Kultur-landskap	Regionalt prioriterte kulturlandskap	Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	Daa		5 stk: Bygdenært, øyer/holmer/veiløse områder, fjellområde, bratt areal m/spesielle verdier (eks. frukthager), veikanter.	Tiltaksklassene er tilpasset bredden i undergrupper/satskoder i dagens ordninger i fylkene.
		Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	Dyretall	Daa	5 stk: Bygdenært, øyer/holmer/veiløse områder, fjellområde, verneområde, bratt areal m/spesielle verdier	Tiltaksklasser tilpasset som ovenfor. Både areal og dyretall brukes for beregningen av tilskudd ("optimalisering" av beitetrykk). Ulike dyreslag omgjøres til "standardenheter".
		Skjøtsel av særegne landskapselementer	Stk.		5 stk: Åkerholmer, gårdsdammer, trerekker/alléer, store trær, skigardner	
	Oppretholde kulturlandskapet	Slått av av bratt areal	Daa			Kun slått - evt. beite av bratt areal inngår som tiltaksklasse under Beite av lokalt verdifulle kulturlandskap.
		Organisert beitebruk/drift av beitelag	Dyretall		3 stk: Sau/geit, hest/storfe og sau/geit med tilsyn	Dagens særskilte ordninger knyttet til vedlikehold av sperregjerder legges inn i satsen for drift av beitelag.
Biologisk mangfold	Uvalgte naturtyper (UN) - jf. egen forskrift	Beitetilrak/beitebruk i utmark	Dyretall		3 stk: Sau/geit og hest/storfe og kastrater av storfe	
		Skjøtsel av slåttemark	Daa			
		Skjøtsel av slåttemyr	Daa			
	Andre verdifulle naturtyper/elementer	Skjøtsel av kystlynghei	Dyretall	Daa		Tilskuddet beregnes etter dyretall, arealet skal også oppgis. Vil i dag omfatte arealer utover A-lokaliteter. Kystlynghei som UN forventes å gi bedre kartfesting, og dermed arealstørrelse som tilskuddsgrunnlag.
		Skjøtsel av styvingstrær	Stk.			
		Slått av biologisk verdifulle arealer	Daa		2 stk: Bevaring av gamle kulturplanteer og arealer med biomangfold	Aktuelt med graderte tiltaksklasser etter hvorvidt tiltaket gjentas over flere år (1 - 3 år).
	Artsmangfold og genressurser	Beite av biologisk verdifulle arealer	Daa	Dyretall		
		Bevaringsverdige husdyraser	Dyretall		4 stk: Bevaringsverdig sau (eks. Gamalnorsk spel/sau) storfe, hest, geit	Inndeling etter genressursutvalgets anbefalinger.
		Arealer avsatt til fuglebiotop og frialrealer for gås/svane	Daa			Omfatter ordningen beiteareal for gås (Nord-Trøndelag og Nordland) samt tiltak rettet mot bevaring av fuglebiotoper og lignende.

Miljøtema	Aktivitetsområder	Tiltak	Utmålings- enhet	Subenhet	Tiltaksklasse	Kommentarer
Kultur- miljøer og kultur- minner	Setring	Drift av enkeltseter med melkeproduksjon	Stk.	Antall uker (74)		Min oppholdstid: 4 uker. Satser/godtgjørelse utover dette etter oppholdstid.
		Drift av felleseter med melkeproduksjon	Andel	Antall uker (74)		Som over.
		Drift av enkeltseter med foredling	Stk			
		Drift av felleseter med foredling	Andel	Stk.		
		Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap	Daa			Sommerfjøs inngår i setring, evt. som arealbasert skjøtsel av voller/landskap. Skjøtselen kan avgrenses arealmessig (eks. som Hedmark ? 30 daa)
	Andre tradisjonelle driftsformer	Hesjing	Daa			
	Automatisk fredete kulturminner	Skjøtsel av gravminner	Daa	Stk.	2 stk: ?0,5 da, >0,5 da	Områdeskjøtsel (utmåling etter areal) det sentrale, samtidig mulighet for en "stykkorientert" differensiering. Vil kunne fange opp slått vs. beiting.
		Skjøtsel av boplass/bo- og gammetufter	Stk.	Daa		
		Skjøtsel av rydningsrøyser, dyrkningsspor/veifar (inkl hulveier)	Meter	Stk		
		Skjøtsel av andre automatisk fredede kulturminner	Daa	Stk.		Områdeskjøtsel (utmåling etter areal) det sentrale, ref. også gravminner. Skjøtsel etter godkjent skjøtelsplan/miljøplan trinn 2.
Friluftsliv og tilgj.het	Nyere tids kulturminner	Skjøtsel av bakkemurer og steingjerder	Meter			
		Skjøtsel av viktige kulturhistoriske områder	Daa			
	Turmuligheter og tilgjengelighet	Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet	Meter		2 stk: Turstier, veifar	

Miljøtema	Aktivitet/områder	Tiltak	Utmålings- enhet	Subenhet	Tiltaksklasse	Kommentarer
Avrenning til vassdrag og kyst	Mest sårbare/utsatte områder (dårlig tilstand)	Ingen/utsatt jordarbeiding			4 stk: Erosjonsklasse 1-4	En 2-delning under miljøtema Avrenning. Områder som Morsa og vassdrag på Jæren vil inngå blant utsatte omr. Inndeling bestemmes ut fra tilstand pga avrenning fra jordbruksdrift (ikke bare etter vannforskriftens inndeling). Vil kreve skjønnsmessig avgrensning/kartfesting i fylkene.
		Høstarving	Daa		2 stk: Erosjonsklasse 1 og 2	
		Direktesådd høstkorn	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4	
		Fangvekster sådd sammen med vekster	Daa			
		Fangvekster etter høsting	Daa			
		Grasdekt vannvei			2 stk: Områder/arealer med korn og potet/grønnsaker	
		Vegetasjonssone	Meter		2 stk: Områder/arealer med korn og potet/grønnsaker	
		Andre grasdekte arealer	Meter	Daa	2 stk: Buffersone og arealer med miljøtiltak	
		Ugjødset randsone langs vassdrag	Daa		2 stk: Områder/arealer med grovfor og potet/grønnsaker	
		Stubb i flomutsatte og vassdragsnære områder	Daa			
		Stubb i områder med jordtap (vinderosjon)	Daa			
		Vedlikehold av fangdammer	Stk.	Daa		
		Utsatt omlegging av eng	Daa			
		Miljøavtale	Daa			Driftspraksis, f.eks redusert gjødsling og krav til gjødselhåndtering, etter avtale som angir nærmere krav.
		Ingen/utsatt jordarbeiding	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4	
Andre områder (god til moderat tilstand)		Høstarving	Daa		2 stk: Erosjonsklasse 1 og 2	
		Direktesådd høstkorn	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4	
		Fangvekster sådd sammen med vekster	Daa			
		Fangvekster etter høsting	Daa			
		Grasdekt vannvei	Meter		2 stk: Områder/arealer med korn	
		Vegetasjonssone	Meter		2 stk: Områder/arealer med korn	
		Andre grasdekte arealer	Daa			
		Vedlikehold av fangdammer	Stk.	Daa		
		Miljøavtale	Daa			

Miljøtema	Aktivitetsområder	Tiltak	Utmålings- enhet	Subenhet	Tiltaksklasse	Kommentarer
Utslipp til luft		Nedlegging og nedfelling	Daa		2 stk: Voksende kultur og åpen åker/stubb	
		Bruk av slangeutstyr	Daa			
		Spredning med rask nedmolding	Daa			Hvorvidt tiltak i RMP avhenger av krav i ny gjødselvarereforskrift.
		Spredning i vår/veksteseong	Daa		2 stk: Eng og åpen åker	Som for Spredning med rask nedmolding.
Plante-vern- midler	Redusert bruk av kjemiske plantevernmidler	Ugrasharving	Daa			
		Hypping/radrensing	Daa			
		Flamming	Daa			

Eksisterende ordninger som bør fases ut i sin nåværende form

Type ordning	Innpassing i menyen?
Høstkorn sådd etter lett høstharving	Legges inn i tiltaket Høstharving
Vedlikehold av gjerder	Tas hensyn til i satsene for Organisert beitebruk/drift av beitelag eller innlemming i Beitetiltak/beitebruk i utmark eller Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap (dyretallsbasert, subenhet daa)
Sommerfjøs og melkebruk med sommersamarbeid	Legges inn i Drift av enkeltseter/fellesseter, evt. som Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap (arealbasert)
Vedlikehold av verneverdige bygninger	Utgår i RMP, representerer et beregnet vedlikehold som grenser mot investering.
Tilrettelegging av friluftsliv i form av porter, klyvv, informasjonstiltak m.v.	Utgår i RMP, tilsvarende vedlikehold av verneverdige bygninger. Kan evt. inngå i Vedlikehold av ferdselsårer.
Grubbing	Utgår i RMP, usikker miljøeffekt.
Skjøtsel av gytebekker for ørret	Utgår i RMP
Fjerntliggende dyrket jord	Uklart miljøformål, utgår i RMP
God avfallshåndtering	Utgår i RMP
God håndtering av husdyrgjødsel	Utgår i RMP, evt. omlegging/målretting til Miljøavtale

Vannforskriften.

”Norge del av europeisk løft for vannmiljøet”

Innledning:

EØS-komiteen besluttet 28.09.07 å innlemme europaparlaments- og rådsdirektiv 2000/60/EF av 23.oktober 2000 om fastsettelse av rammer for Fellesskapets vannpolitikk (vanndirektivet) i EØS avtalens vedlegg XX(Miljø).

Vanndirektivet har som hovedformål å forebygge ytterligere forringelse og å beskytte og forbedre tilstanden i ferskvann, grunnvann og kystnære områder i Europa. Direktivet skal også fremme bærekraftig bruk av vann basert på langsiktig beskyttelse av tilgjengelige vannressurser.

Det er i alt 19 vannrelaterte direktiver og forordninger som er lagt under vannrammedirektivet. Direktivet fastsetter ambisiøse miljømål og regnes som et svært sentralt miljødirektiv.

Direktivet er allerede gjennomført i norsk rett ved forskrift om rammer for vannforvaltningen av 15. desember 2006 (vannforskriften) som trådte i kraft den 1.januar 2007. Vannforskriften er hjemlet i Plan- og bygningsloven, forurensningsloven og vannressursloven.

Generelt:

Eu har over lang tid hevdet at forvaltningen av vannforekomstene er en av fellesskapets største utfordringer. I 1995 ble det derfor tatt initiativ til å utvikle en felles politikk og et felles regelverk for beskyttelse og bærekraftig bruk av vannforekomstene. Dette resulterte i Rammedirektivet for vann (vanndirektivet) som ble vedtatt i 2000. I 2006 kom vannforskriften som gir rammer for fastsettelse av miljømål i vannforekomster.

Hensikt:

Vanndirektivet skal sikre beskyttelse og fremme bærekraftig bruk av vannforekomstene og vannmiljøet.

Direktivet omfatter vassdrag, grunnvann og kystvann ut til 1 nautisk mil utenfor grunnlinjen. For noen bestemte miljøgifter gjelder direktivet ut til 12 nautiske mil utenfor grunnlinjen.

Organisering:

Landene skal deles inn i vannregioner. Norge er delt inn i 11 vannregioner og Fylkeskommunen er utpekt som koordineringsansvarlig for gjennomføringen. Telemark tilhører vannregion 2 Vest-Viken og det er Buskerud Fylkeskommune som er Vannregionmyndighet. Fylkeskommunen i hvert fylke har en koordinator knyttet til arbeidet med vannforskriften.

Forvaltningsplan for vassdrag:

I hver vannregion ble det utarbeidet en helhetlig forvaltningsplan med tilhørende tiltaksprogram i 2008/2009. Tiltak gjennomføres for å oppnå minst ”god kjemisk tilstand” og ”god økologisk tilstand” evnt ”godt økologisk potensial” i vannforekomstene som er med i første planperiode innen 2015. Der målet allerede er nådd skal miljøtilstanden ikke forringes. Vannforekomster som er sterkt preget av samfunnsnyttig virksomhet f.eks. vassdrag utbygd til vannkraftformål havner og kanaler, kan defineres som sterkt modifiserte. I slike tilfeller

gjelder mindre strenge krav til økologisk tilstand. For vannforekomster i andre planperiode 2015 – 2021 er det utarbeidet et dokument med vesentlige vannforvaltningsspørsmål.

Gjennomføring:

Oppfølgingen av direktivet og gjennomføringen av tiltakene vil være en krevende oppgave og forutsetter en betydelig innsats på flere sektorområder.

Tilstanden i vannforekomstene skal fastslås – dette vil kreve en betydelig innsats knyttet til overvåking og karakterisering. **Basisovervåking** skal gjennomføres for å fastslå miljøtilstanden for ulike vann typer og for å følge langsiktige endringer i tilstanden og for å dokumentere endringer som følge av menneskelig aktivitet. Basisovervåkingen skal dekke lite påvirkede områder og eventuelt avdekke påvirkninger knyttet til langtransporterte forurensninger.

Tiltaksovervåking skal gjennomføres for å fastslå den kjemiske og økologiske tilstanden der det er fare for at miljømålene ikke nås og for å følge måle effekten av miljøtiltakene.

Resultatene av overvåkingen skal brukes til å korrigere eksisterende miljøtiltak og iverksette nye tiltak dersom det viser seg å være nødvendig for å oppnå god miljøtilstand.

Tilstandsovervåkingen skal også bidra til å avdekke kildene til problemene.

Tiltaksprogram beskriver tiltak som skal gjennomføres for å oppnå resultatmålene.

Kommunenes rolle

Kommunene er tillagt hovedansvaret for samordnet planlegging etter plan- og bygningsloven. Kommunene er og hovedaktør som ansvarlig for drikkevann og som eier av avløps- og rensesystemene samt overvannshåndteringen. Kommunene er og utøvende myndighet på områder som landbruksforvaltning og forurensning. Kommunen(e) vil derfor være sterkt involvert og ofte prosessdrivende for arbeidet i vannområdene. Kunnskapene om tilstanden i vannforekomstene er det kommunene som besitter og de har derfor den viktigste rollen i utarbeidelsen av tiltaksanalysen og i arbeidet med oppfølging og gjennomføring av miljøtiltakene innenfor eget ansvarsområde.

Vannområder i Telemark i første planperiode (2010-2015):

Det er to områder i fylket som er med i første planperiode. Det er Tokke – Vinje vassdraget og Børsesjøvassdraget i Skien/Porsgrunn.

Tiltaksprogram er utarbeidet for begge vassdrag.

Andre planperiode (2015 – 2021) omfatter alle andre vassdrag.

Landskapsregioner, med prosentvis fordeling av fylkets totalareal

1,8	1. Skogeraklysten	36. Kyllbygdene på Nordre og i Trøndelag
	2. Oslofjorden	37. Fjordbygdene på Møre og i Trøndelag
6,1	3. Leirfjordbygdene på Østlandet	38. Jordbruksbygdene ved Trondheimsfjorden
13,1	4. Låglandsdelene i Telemark, Buskerud og Vestfold	39. Del- og fjellbygdene i Trøndelag
10,8	5. Skog- og fjellbygdene på Østlandet	40. Skog- og innlandsbygdene i Nord-Trøndelag
	6. Dalene	41. Kyllbygdene i Hordaland og Sørland
	7. Skogstrøkene på Østlandet	42. Nordlandsveien
	8. Inne- og slottbygdene på Østlandet	43. Løiten og Vestfossen
	9. Østerdalene	44. Fjordbygdene i Nordland og Troms
	10. Nedre dalbygdene på Østlandet	45. Innlandsbygdene i Nordland
0,7	11. Øvre del- og fjellbygdene i Oppland og Buskerud	46. Indre bygdene i Troms
26,8	12. Del- og fjellbygdene i Telemark og Aust-Agder	47. Låglandet i Nordland og Troms
17,8	13. Viddebygdene i Sør-Trøndelag og Hedmark	48. Heggfjell i Nordland og Troms
23,3	14. Fjellkanten i Sør-Norge	49. Kyllbygdene i Troms
0,7	15. Låglandet i Sør-Norge	50. Kyllbygdene i Vest-Finnmark
	16. Heggfjell i Sør-Norge	51. Kyllbygdene i Øst-Finnmark
	17. Stene	52. Fjordene i Finnmark
	18. Høybygdene i Dalene og Jæren	53. Dalbygdene i Finnmark
	19. Jæren og Låta	54. Pasvik
	20. Kyllbygdene på Vestlandet	55. Finnmarkvidda
	21. Ytre fjordbygdene på Vestlandet	56. Galasene i Finnmark
	22. Midre bygdene på Vestlandet	57. Vassengvidda
	23. Indre bygdene på Vestlandet	

sum = 100 (%)

Telemark

LANDAREAL (MOTERSKVANN): 15 299 KM²

MÅLESTOKK (SCALE) 1:820 000

- Landskapsregioner/Landskapsregionnummer
- Underregioner/Landskapsregionnummer
- 23,5 Underregionnummer
- Fylkesgrense
- Kommunegrenser innenfor fylket
- Kommunenavn
- Ukjente kommuner
- Andre fylkesgrenser

Kartgrunnlag: NUTOS, Statens Kartverk

NUTOS
NORWAY IN THE 19TH CENTURY

